

Naturkunskap 1b

Lärohandledning gällande sidorna 6-27

Inledning: ([länk](#))

Ekosystem

Läromedlet har sju kapitel:

1. ETT HÅLLBART SAMHÄLLE
2. PLANETEN JORDEN
- 3. EKOSYSTEM**
4. ENERGI
5. CELLER OCH BIOTEKNIK
6. SEXUALITET OCH RELATIONER
7. HÄLSA OCH LIVSSTIL

EKOSYSTEM

Avsnittet behandlar följande delar av det centrala innehållet:

- Frågor om hållbar utveckling: energi, klimat och ekosystempåverkan. Ekosystemtjänster, resursutnyttjande och ekosystemens bärkraft.
- Olika aspekter på hållbar utveckling, till exempel vad gäller konsumtion, resursfördelning, mänskliga rättigheter och jämställdhet.

De delar av det centrala innehållet som handlar om naturvetenskapliga arbetsmetoder och förhållningssätt tas inte upp i något speciellt avsnitt i kapitlet Ekosystem. De naturvetenskapliga resonemangen återfinns i de beskrivningar av olika modeller och experiment som finns i läromedlet. De laborativa momenten är också viktiga för att ge elever praktisk erfarenhet av experimentellt arbete.

Förslag på laborationer och fördjupningsuppgifter (se bilaga)

- Mikroskopstudier av olika slags celler
- Förna i barrskog och lövskog
- Undersökning av planktonprover
- Fördjupning om Sveriges 16 miljömål (www.miljomal.nu/skola-och-gymnasium)

Ekosystem och ekologiska begrepp: Sid 53-56

Mål

- Att förstå hur ekosystem utvecklas och förändras genom arternas anpassningar och påverkan på miljön, till exempel genom förändring av marken och atmosfären
- Att förstå hur arter specialiseras för att leva i en viss miljö och i samverkan med andra arter
- Att känna till innebörden av begreppet "symbios" och hur arter utvecklar beroenden av andra arter
- Att känna till de grundläggande egenskaper som utmärker levande organismer

Begrepp

Population, samhälle, växtsamhälle, symbios, evolution, ämnesomsättning

Bilder

- Ölands alvar och vit fetknopp
- Snäckor betar bakterier, länk
- Olika typer av celler
- Växtceller - vattenpest
- Svampar, växter, alger eller djur?
- Dronten
- Prakt och kamouflage hos gräsänder

Uppgifter

Instuderingsfrågor:

Diskussionsuppgifter:

Levande organismer, ämnesomsättning och energiomsättning: Sid 57-60

Mål

- Att känna till de viktigaste skillnaderna mellan organismernas huvudgrupper och kunna något om evolutionen av flercelliga organismer
- Att känna till de grundläggande skillnaderna mellan organismerna när det gäller energi- och ämnesomsättning

Begrepp

Klorofyll, kloroplaster, fotosyntes, celandning, producent, konsument, organiska ämnen, glukos

Bilder

- Växt och djur
- Kolkälla och energikälla (tabell)
- Energirik mat?

Uppgifter

Instuderingsfrågor:

Diskussionsuppgifter:

Näring, modeller för näringstransport: Sid 61-65

Mål

- Att förstå begreppet "näringssämnen" och varför näringsbehovet är olika för olika slags organismer
- Att förstå hur den maximala produktionen i ekosystem begränsas
- Att känna till innebörden av begreppet "ekologisk nisch"
- Att känna till de olika modellerna för ekosystem: näringskedja, näringspyramid, näringsväv

Begrepp

Näringssämne, begränsande faktor, ekologisk nisch, primärkonsument, sekundärkonsument, näringskedja, näringspyramid, biomassa, näringsväv

Bilder

- Växternas behov av grundämnen
- Begränsande faktor på åkermark

Uppgifter

Instuderingsfrågor: 3, 4, 5, 6, 11

Diskussionsuppgifter: 2

ROLL I EKOSYSTEMET	KOLKÄLLA	ENERGIKÄLLA
PRODUCENT	Landväxter	Kväve
KONSUMENT	Organiska ämnen	Organiska ämnen

Flöden och kretslopp: Sid 66-67

Mål

- Att förstå nedbrytarnas viktiga funktion för cirkulationen av grundämnen
- Att känna till orsaker till att kretsloppen inte är perfekta utan att tillgång till olika ämnen kan förändras över långa tidsrymder
- Att förstå varför användning av fossila bränslen leder till en ökad halt av koldioxid i atmosfären, vilket inte är fallet när vi eldar ved

Begrepp

Energiflöde, fossilt kol

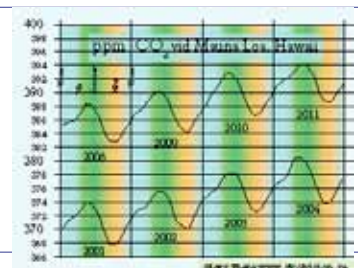
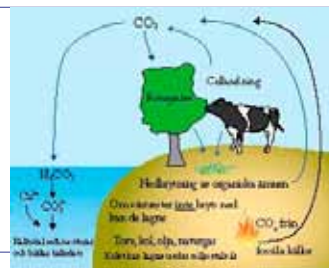
Bilder

- Kolets kretslopp
- Atmosfärens halt av koldioxid

Uppgifter

Instuderingsfrågor: 7, 8, 9, 10, 12, 13

Diskussionsuppgifter: 3, 4

Kretslopp av kväve, fosfor och syre: Sid 68-71

Mål

- Att känna till hur kväve, fosfor och syre cirkulerar i kretslopp
- Att förstå vilka processer som är viktiga för kvävetillgången i ett ekosystem
- Att förstå varför fosfor är ett viktigt grundämne för världens framtida livsmedelsförsörjning
- Att förstå hur de levande organismerna genom syreproduktion har förändrat livets villkor på jorden

Begrepp

Aminosyror, kvävefixering, denitrifikation, köttätande växter, fosfat

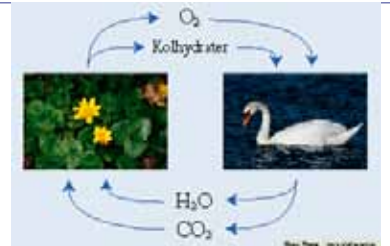
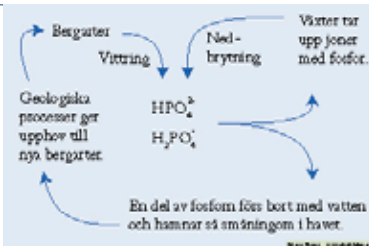
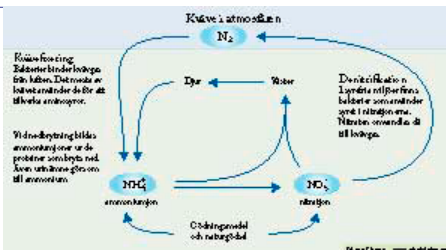
Bilder

- Kvävet kretslopp
- Rötter från vitklöver
- Getväppling på morän
- Anpassning för kvävebrist
- Fosfors kretslopp
- Syrets kretslopp

Uppgifter

Instuderingsfrågor: 14, 15, 16, 17

Diskussionsuppgifter:

Jordens biom: Sid 72-75

Mål

- Att förstå hur modellen ”biom” används för att ge en överblick över ekosystem med liknande miljöfaktorer
- Att känna till de viktigaste biomen och något om deras utbredning
- Att förstå hur vi människor är beroende av produktionen i olika biom och vilka faktorer som påverkar produktionen

Begrepp

Biom, savann, taiga, stäpp, tundra

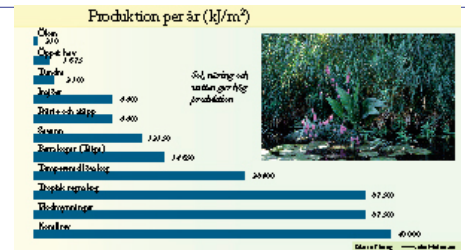
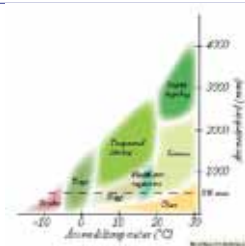
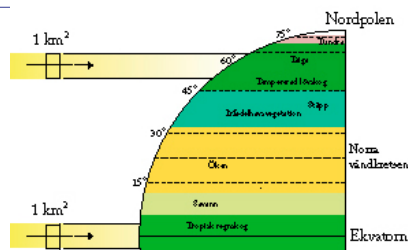
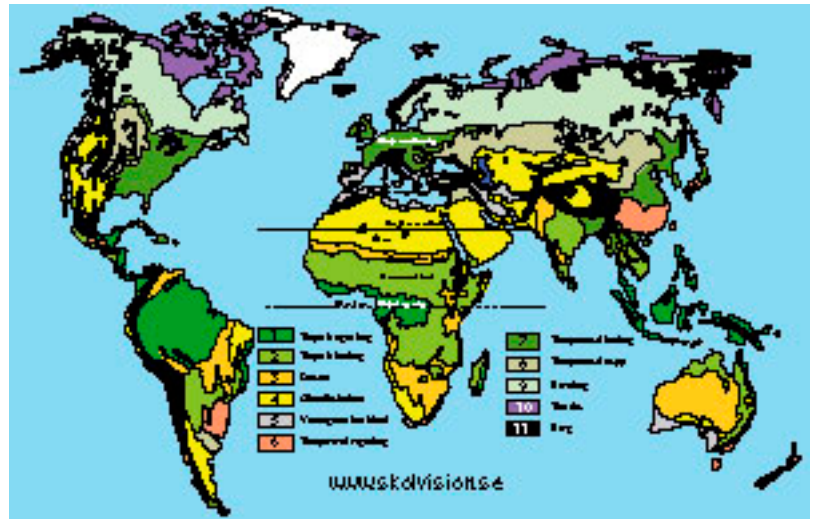
Bilder

- Solinstrålning och breddgrad
- Satellitbild över Afrika
- Utbredning av biom
- Produktion per år
- Temperatur och nederbörd
- Låg befolkningstäthet i Nordnorge

Uppgifter

Instuderingsfrågor: 18, 19, 20, 21, 22, 23

Diskussionsuppgifter:

Sveriges ekosystem, skogen: Sid 76-79

Mål

- Att känna till vilka biom som finns i vårt land
- Att förstå hur ekosystemens produktionsförmåga varierar i olika delar av landet

Begrepp

Växtregion, fältskikt, bottenskikt, succession, pionjärträd

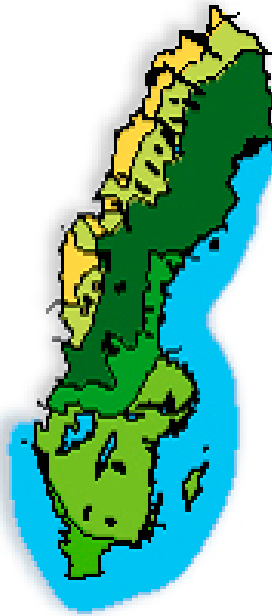
Bilder

- Sveriges växtregioner
- Södra barrskogsregionen
- Norra barrskogsregionen
- Olika skogar
- Succession

Uppgifter

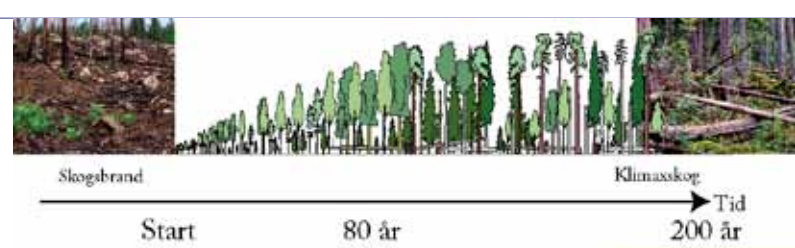
Instuderingsfrågor:

Diskussionsuppgifter:

- Norra barrskogsregionen**
Klimat: mycket kallt, mycket snö, mycket låg årsnederbörd
- Norra barrskogsregionen**
Klimat: kallt, mycket snö, mycket låg årsnederbörd
- Norra barrskogsregionen**
Klimat: kallt, mycket snö, mycket låg årsnederbörd
- Södra barrskogsregionen**
Klimat: kallt, mycket snö, mycket låg årsnederbörd
- Södra barrskogsregionen**
Klimat: kallt, mycket snö, mycket låg årsnederbörd

Källa: P. Nilsson, www.svebio.se

Sveriges ekosystem, skog och fjäll: Sid 80-83

Mål

- Att förstå skillnaderna mellan naturlig skog och kulturskog samt att ha en viss insikt i vilka faktorer som har påverkat evolutionen hos arter i skogsekosystem
- Att känna till något om de villkor som präglar ekosystemen i fjällregionen

Begrepp

Urskog, naturskog, kulturskog, kalfjäll, skogsgräns, trädgräns

Bilder

- Uroxe
- Betad skog
- Anpassningar hos växter för betande djur
- Fjällens regioner
- Renbetesland

Uppgifter

Instuderingsfrågor: 25

Diskussionsuppgifter: 6

Sjöar: Sid 84-89

Mål

- Att känna till skillnaderna mellan olika typer av sjöar
- Att förstå hur övergödning påverkar en sjö
- Att känna till de villkor som råder i sjöar under olika årstider

Begrepp

Plankton, kompensationsnivå, oligotrof, eutrof, stagnation, språngskikt, övergödning

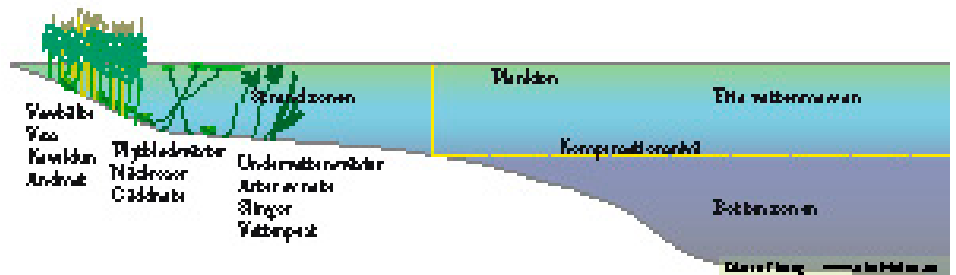
Bilder

- Sjöns zoner
- Olika sjöar: oligotrof, humös, eutrof
- Näringsämnen från åkermark
- Årstider i sjön
- Temperatur på olika djup

Uppgifter

Instuderingsfrågor: 26, 27, 28

Diskussionsuppgifter:

PARAMETER	OLIGOTROF SJÖ	EUTROF SJÖ
STORLEK	Stora sjöar	Små till medelstora
DJUP	Djupa 5 - 30 m	Grunda 0,5 - 10 m
OMGIVANDE MARK	Mycket eller bergig omkring med ång	Lerrik och odlad mark
TOPOGRAFI	Kaprad omkring ofta branta sluttningar	Platt mark, låglänta områden
BOTTEN	Gryta i botten ofta djupa	Gryta
TEMPERATUR	Stora djupa av vattenskivan är isolerat kallt året om på djupa ställen	Mindre med vattenskivan ger större skillnader i varmsvinnningar mellan sommar och vinter
VEGETATION	Få växter från parternas med vegetation. Humus ofta har ofta branta marker av växtmassa i kanten	Växterna är rikliga med blanda arter och låg djupvidd
PLANKTON	Färdiga från det här plankton, men lokala alghimmelningar kan inträffa	Planktonmängden är ofta riklig och alghimmelningar förekommer ofta
SICHTED	I allmänhet är sikteden stort, ibland mer än 30 meter. I botten ofta är det ofta betydligt mindre	Sikteden är låg, som mest 5-6 meter
SVÄVELSÄLVAN	Avsaknad av svavel i botten	Svavel inträffar periodiskt vid omfattande svavelning av sediment. Färdiga växtmassor och låga givare på grund av låga sikteden för gas i varmt vatten
pH	Stort till normalt	Normalt till något basiskt

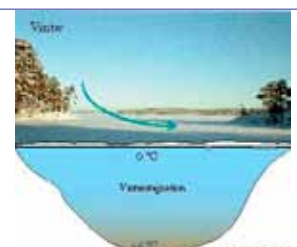
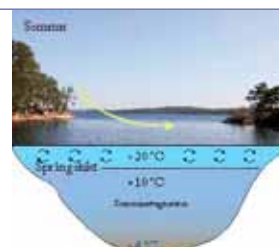
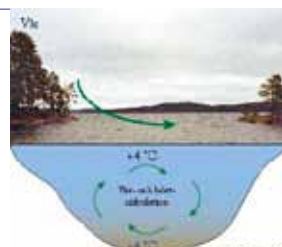
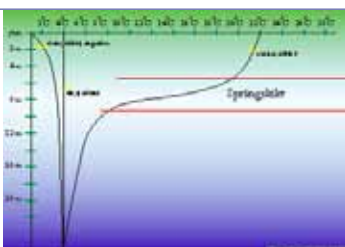

Övergödning

Ko rösgödnad
 Dåligt näringsämnen
 i stor mängd
 +
 Nya beaktningmetoder
 som till exempel
 Sida vatten och
 Sida övergödning
 mindre växter runt kanten

↓

Ökade näringsmängder
 rinner ut i vattendrag

Våtmarker och rinnande vatten: Sid 90-93

Mål

- Att känna till hur våtmarker uppstår
- Att förstå hur våtmarker fungerar som "kvävefällor"
- Att känna till något om skillnader mellan olika typer av våtmarker
- Att känna till vad som utmärker ekosystem i rinnande vatten
- Att förstå hur ekosystem i floder påverkas av vattenkraft

Begrepp

Våtmark, kärr, myrmark, mosse

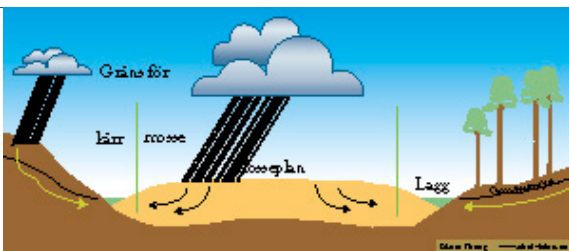
Bilder

- Hornborgasjön
- Mossen omges av kärr
- Kalkrikt kärr
- En sydsvensk högmosse
- Syresättning i vattendrag
- Näringsrik å
- Nattslända

Uppgifter

Instuderingsfrågor:

Diskussionsuppgifter:

Havet: Sid 94-95

Mål

- Att känna till något om förutsättningarna för produktion i havet

Begrepp

Kontinentalsockel, fotosyntespigment, hårbotten, mjukbotten, bräckt vatten,

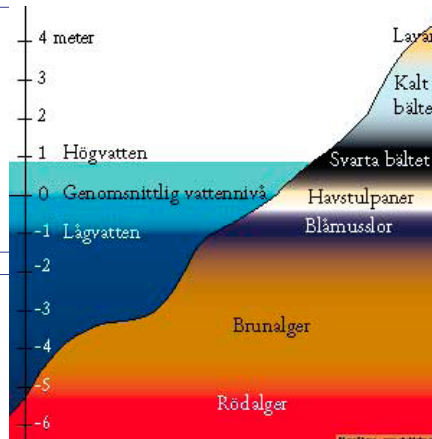
Bilder

- Näring från havet
- Zonering på klippa
- Mjukbotten

Uppgifter

Instuderingsfrågor:

Diskussionsuppgifter:

Östersjön: Sid 96-99

Mål

- Att förstå bakgrunden till att Östersjöns näringsväv är jämförelsevis gles
- Att känna till hur Östersjöns ekosystem påverkas av att vattnet är bräckt

Begrepp

Bräckt vatten,

Bilder

- Östersjöns tillflöden
- Näringskedja i Östersjön
- Antal arter i bräckt vatten
- Skiktning i Östersjön

Uppgifter

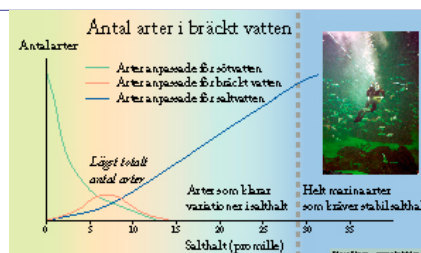
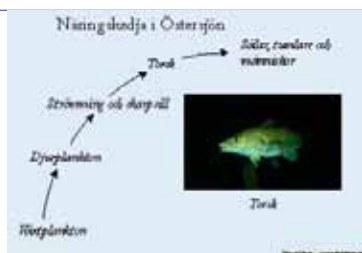
Instuderingsfrågor: 24, 29

Diskussionsuppgifter:

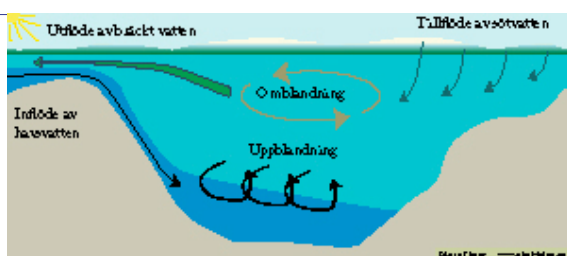
ANTAL ÅR SEDAN	NAMN PÅ STADIER	VATTENTYP
12 600 - 10 300	Baltiska isjön	Sötvatten
10 300 - 9 500	Yoldiabavet	Saltvatten
9 500 - 8 000	Ancylusjön	Sötvatten
8 000 - 3 000	Littorinabavet	Saltvatten
3 000 - 0	Limnabavet	Bräckt vatten

Littorina littorea, vanlig strandsnicka

Skivdjur (skivdjur)	Mycket få eller överlevt genom ett glaciärr. Blev till i År 10 på en parveit som även kan angripa tvärvälar. Förekommer där även när djupvill i Europa.
Skivdjur	Arter från norra till i Europa och Kariska havet. Den vanligaste med hjälp av djupvill som födoslag på grund av att djupvill är ett viktigt näringslag för djur som skivdjur.
Kammardjur	Skivdjur från alla i parveit och tvärvälar där det skivdjur med ett djupvill. Den parveit och År 10 på en parveit.
Skivdjur	Arter som är tvärvälar som är mycket vanlig. Den var vanligare tvärvälar som skivdjur i Europa.
Skivdjur	Arter från norra till i Europa och Kariska havet och tvärvälar som är från År 10 på en parveit i Östersjön.
Skivdjur	Arter som är tvärvälar från Europa och Kariska havet. Den vanligaste med hjälp av djupvill som födoslag på grund av att djupvill är ett viktigt näringslag för djur som skivdjur.

Östersjöns miljöproblem och vattenrening: Sid 100-103

Mål

- Att förstå bakgrunden till de övergödningssproblem som finns i Östersjön
- Att känna till något om miljögifter
- Att förstå varför Östersjöns ekosystem är känsligt för störningar som till exempel ett alltför intensivt fiske på vissa arter
- Att känna till hur avloppsvatten renas i reningsverk
- Att förstå problem med restavfall i rötslammet och det vatten som förs vidare till recipient

Begrepp

Algblomning, bräckt vatten, rötslam, kemisk rening, biologisk rening, recipient

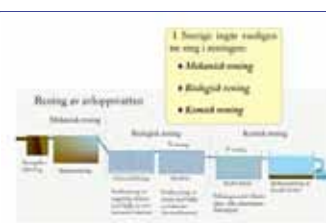
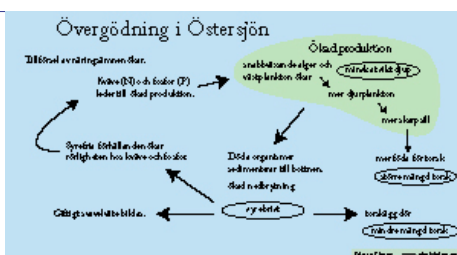
Bilder

- Algblomning
- Övergödning i Östersjön
- Reningsverk
- Rening av avloppsvatten
- Vattnet är tillbaka i naturen

Uppgifter

Instuderingsfrågor: 30, 31

Diskussionsuppgifter:

Landskapets omvandling: Sid 104-109

Mål

- Att känna till bakgrunden till den biologiska mångfalden i odlingslandskapet
- Att förstå varför antalet arter minskar genom modernt jordbruk och skogsbruk

Begrepp

Ängar, hagar, svedjebruk, självhushållning, hamling, fragmentering

Bilder

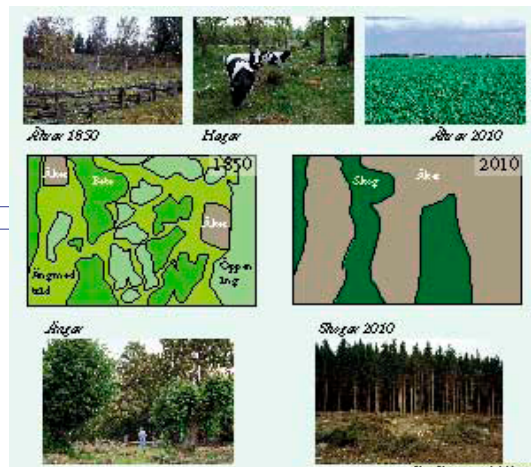
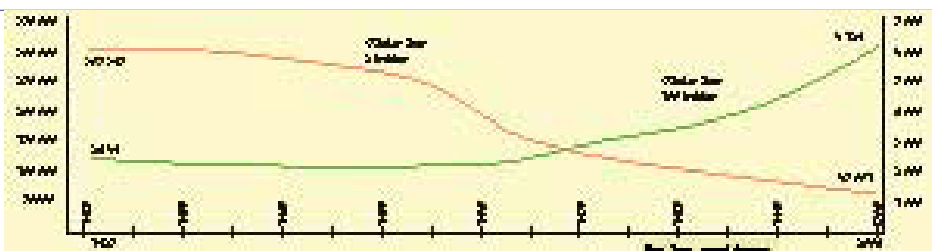
- Järnålderns landskap
- Äng
- Jordbruk förr och nu
- Rationalisering
- Lövgroda
- Granplantering på åkermark
- Kulturskog
- Ängar och hagmarker har minskat
- Fragmentering

Uppgifter

Instuderingsfrågor:

Diskussionsuppgifter:

Biologisk mångfald: Sid 110-111

Mål

- Att känna till vilka faktorer som påverkar artrikedomen i ekosystem
- Att känna till och förstå betydelsen av olika aspekter av biologisk mångfald
- Att kunna ge exempel på arter som är hotade och förklara orsakerna

Begrepp

Genetisk mångfald, inavel

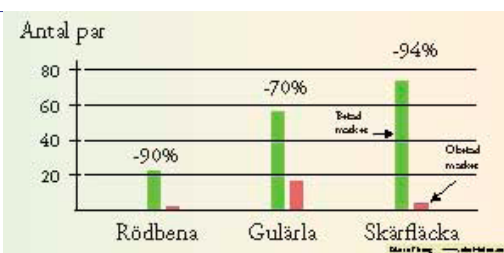
Bilder

- Ölands sjömarker
- Faktorer som påverkar artrikedom (punktlista)
- Bete och artrikedom
- Arvsanlag blandas

Uppgifter

Instuderingsfrågor:

Diskussionsuppgifter: 9

Vikten av biologisk mångfald: Sid 112-115**Mål**

- Att förstå betydelsen av att bevara mångfalden av livsmiljöer snarare än enstaka arter
- Att kunna ge exempel på hur ekosystemtjänster skapas genom biologisk mångfald
- Att känna till syftet med naturreservat och nationalparker
- Att kunna ge exempel från andra delar av världen på miljöer där många arter hotas

Begrepp

Rödlista, mangrove

Bilder

- Svensk lantras - ölandsgås
- Bin ger frukt
- Insektsintresserade i Halltorps hage
- Mangrove
- Regnskog: opåverkad, avverkad och planterad, gummiplantage, oljepalmer

Uppgifter

Instuderingsfrågor:

Diskussionsuppgifter: 5

Ekosystemtjänster: Sid 116-119

Mål

- Att kunna ge exempel på ekosystemtjänster av olika slag
- Att se sambanden mellan bevarande av naturliga ekosystem och de ekosystemtjänster vi är beroende av

Begrepp

Ekosystemtjänst, resiliens

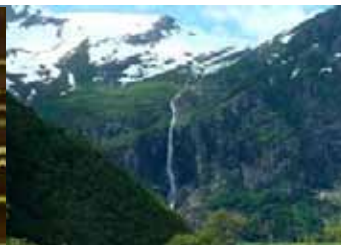
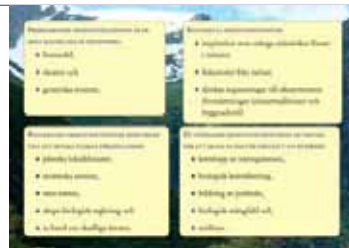
Bilder

- Jakt
- Räkfiske
- Dyrbar fisk
- Byggnadsstil
- Erosion
- Biologisk reglering
- Vattentillgång
- Nedbrytare

Uppgifter

Instuderingsfrågor:

Diskussionsuppgifter: 7

Förlorade ekosystemtjänster: Sid 120-125

Mål

- Att förstå hur människans utnyttjande av resurser kan leda till förlust av ekosystemtjänster
- Att kunna ge exempel på överutnyttjande av resurser
- Att kunna ge exempel på orsaker till att arter hotas av utrotning
- Att inse att även spridning av nya arter kan orsaka störningar i ekosystem
- Att förstå varför det är viktigt att följa regler för införsel av djur och biologiskt material

Begrepp

Överutnyttjande, kollaps av population, pollinering, hybrid

Bilder

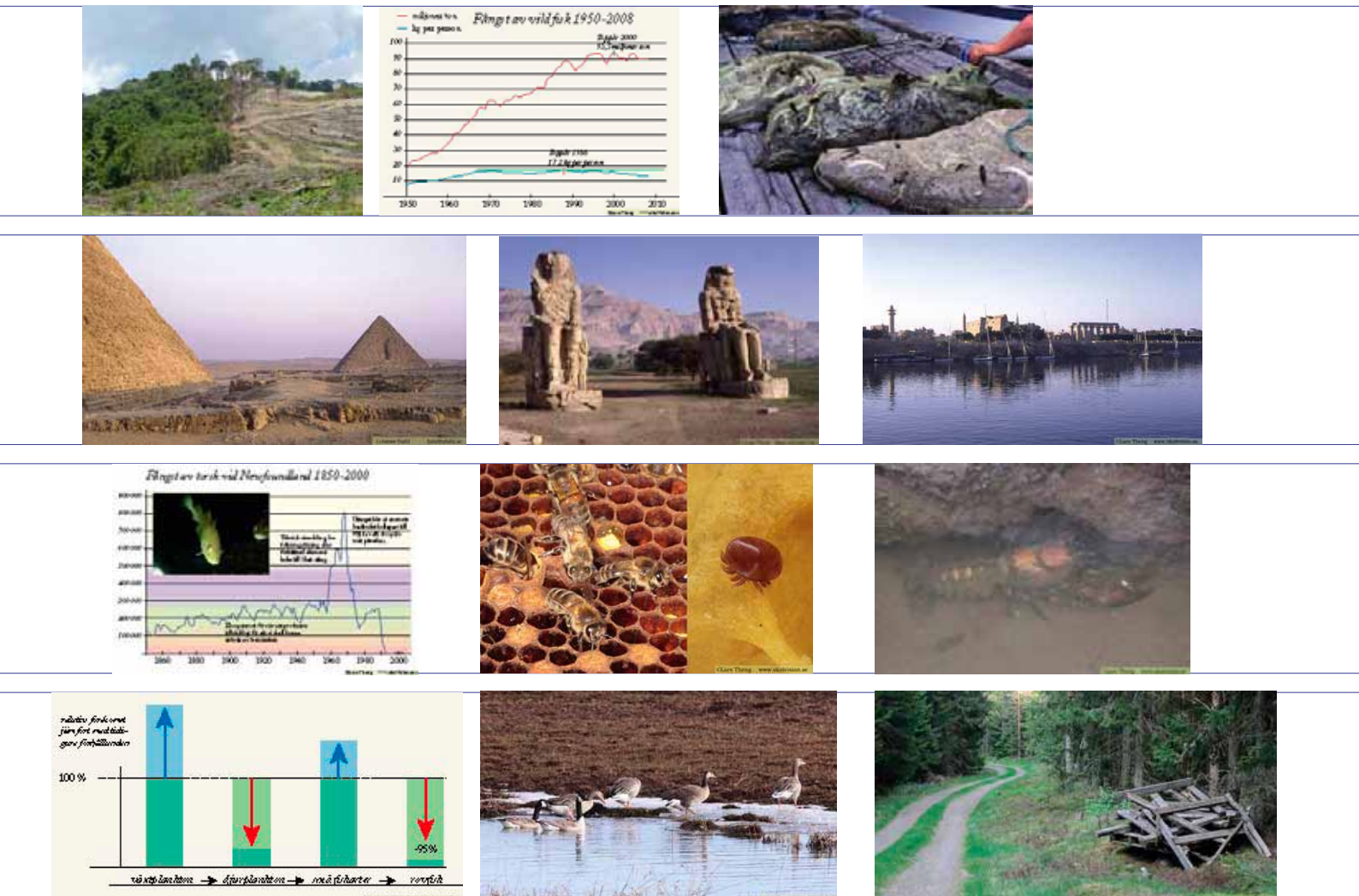
- Överutnyttjande av skogar
- Industrifiske
- Fångst av torsk vid Newfoundland
- Förändrat ekosystem
- Honungsbi och varroakvalster
- Signalkräfta
- Kanadagås
- Emballagevirke

Uppgifter

Instuderingsfrågor:

Diskussionsuppgifter:
